

Klart språk i Norden

Titel:	Klarspråk – demokratiprojekt, kvalitetsmätning eller ”småtips” i arbetet?	
Forfatter:	Lena Lind Palicki	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2014, s. 11-16	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© 2014 Författarna och Nätverket för språknämnderna i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Lena Lind Palicki

Klarspråk – demokratiprojekt, kvalitetsmätning eller ”småtips” i arbetet?

Arbetet med klarspråk är numera väletablerat i Sverige. Framför allt finns det en väl utarbetad praxis. Ändå verkar det vara svårt att fånga in vad klarspråk *är*, eller snarare vad klarspråk *blir* när det omsätts i praktiken, något som knappt har studerats alls (jfr dock Nord 2011a, b, 2013a, Kjærgaard 2010, 2012, Bendegard 2012, Lind Palicki & Nord 2014). Det svenska klarspråksarbetet är i grunden ett politiskt språkplaneringsprojekt. Det finns reglerat i den så kallade klarspråksparagrafen i språklagen, där det i den elfte paragrafen står att ”Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt” (2009:600). Men klarspråk realiseras på en rad olika sätt; på vad man kan kalla en central politisk makronivå: i språklagen, i statliga utredningar, betänkanden, propositioner och andra förarbeten till lagen. På mesonivå: i centralt framtagna riktlinjer, språkpolicyer, mallar och malltexter. Men också i praxis på mikronivå: i texter från språkvårdsföretag, i utbildningar, genom språkgranskning etc.

Vad är då klarspråk på den politiska nivån och vad blir det när det omsätts i praktiken?¹ Jag gör här nedslag dels i de politiska dokumenten om klarspråk, dels i praktiken: en klarspråksutbildning i en kommunal förvaltning hållen av en extern språkvårdare, i intervjuer med kurshållaren och en deltagare i klarspråksutbildningen samt i kommersiella språkvårdsföretags webbtexter om klarspråk. Vad sägs klarspråk vara? Vilka sägs motiven vara för att arbeta med klarspråk? Vilka konkurrerande projekt och motiv möter klarspråk?

---

1 Artikeln är en del av ett större projekt, *Klarspråk som politik och praktik*, som genomförs tillsammans med Andreas Nord vid Göteborgs universitet. Den övergripande forskningsfrågan är: Vad händer när ett språkpolitiskt projekt av klarspråkstyp implementeras? Syftet är att beskriva klarspråksarbetet som språkpolitiskt projekt för att på så sätt öka den empiriska och teoretiska förståelsen av språkpolitiska projekt av den här typen, särskilt för villkoren för implementering av dem. Det undersöks genom att klarspråksarbetet följs från dess politiska kontext till genomförandekontexterna, där det möter lokala förutsättningar, mål och motiv. Resultat från projektet har tidigare redovisats i Nord 2013b, c, Lind Palicki 2013, Nord & Lind Palicki u.u., Lind Palicki & Nord 2014.

Vad sägs klarspråk vara?

Av aktörer på en central nivå realiseras klarspråk framför allt som ett demokratiprojekt, med ord om medborgarnas rättigheter och rättssäkerhet. I förarbetena till språklagen kan man läsa att ”Ett klart och enkelt myndighetsspråk som alla begriper är en förutsättning för öppenhet, demokrati och rättssäkerhet” (*Mål i mun* 2002:245), och i *Värna språket – förslag till språklag* sägs att ”Det är en självklar utgångspunkt för den offentliga verksamheten att språket som används ska kunna förstås av dem som berörs” (2008:257). Förutom att benämnas som ett projekt för demokrati berörs här även de språkliga idealen som finns med i lagtexten; språket ska vara *klart* och *enkelt*.

Klarspråk som språkligt ideal är ett återkommande tema. Även på mesonivå, i skriften *Klarspråk lönar sig*, utgiven av Språkrådet, kopplas klarspråk samman med språkliga ideal och formmässiga konventioner: ”Klarspråk står för ett klart, tydligt och mottagaranpassat språk. [...] Klarspråk kom att stå som motpol till det traditionella myndighetsspråket, det vill säga ett överdrivet tillkrånglat språk med långa meningar och abstrakta och svårbegripliga ord.” (Hedlund 2013:7). Detta är också det som framhävs i den officiella definitionen som har tagits fram av Terminologicentrum TNC och föreningen Examinerade språkkonsulter i svenska: ”språk som dels är tydligt, dels är begripligt för de avsedda mottagarna”. Definitionen följs av en lång anmärkning där begreppen *tydligt språk*, *begripligt språk* och *de avsedda mottagarna* förklaras ingående (Rikstermbanken, sökord: *klarspråk*). Klarspråk realiseras här alltså närmast som språkliga ideal, men också som det som brukar benämnas *mottagaranpassning*.

På en mer praktisk nivå, i klarspråksutbildningen, beskrivs klarspråk visserligen med ord som kopplas samman med demokrati, jämlikhetssträvan och medborgarnas rätt, men demokrati realiseras snarast som en förgivettagen fond än som något primärt (Lind Palicki & Nord 2014). Fokus läggs också på just de språkliga idealen, som här i kurshållarens föreläsning:

klarspråk e de arbete som har funnits i dom offentliga verksamheterna sen sjuttitalet egentligen i å me du-reformen å en jämlikhetssträvan att medborgarna ska ha rätt å begripa vad vi skriver å säger eh så har forskningen språkforskningen tagit fram eh ett antal faktor som vis- som gör texter asså f- vi har fått reda på lite mer va som gör en text mer begriplig mindre begriplig och de e utifrån den forskning som ja kommer me tips (.) till er

Att kurshållaren också framhåller ”ett antal faktorer som gör texter mer eller mindre begripliga” är ett tema som återkommer i språkvårdsföretagens säljtexter. I en av texterna besvaras frågan om vad klarspråk är med ord om just *kvalitetssäkring* och

testning: ”Klarspråk är att kvalitetssäkra texter enligt de faktorer som påverkar texters begriplighet” (Företag 5). Här finns snarare påverkan från diskurser om mätbarhet och objektivitet. Även i den intervju som gjorts med kurshållaren framställs klarspråk som testbart: ”för att förenklat då, men jag ser det som motsvarande de trettiåtta faktorerna i klarspråkstestet liksom”.

Den deltagare som deltog i utbildningen är däremot osäker på frågan om vad klarspråk är men svarar: ”tydligt och enkelt språk så uppfattade jag nog det”. När jag frågar vad hen fick med sig från utbildningen så framhävs de ”småknep” som förmedlades under dagen ”hur viktigt det är att tänka lite mer på hur man skriver men sen var det vissa småsaker som jag verkligen har tänkt på efter” och ”såna där småknep tycker jag är bra de kan hänga kvar länge” (intervju med deltagare 2012).

Klarspråk realiseras alltså på olika sätt på olika nivåer: som ett demokratiprojekt, som mottagaranpassning, kvalitetssäkring eller som tips i arbetet.

Varför klarspråk?

Frågan om varför vi ska ha klarspråk besvaras ofta med argument om just demokrati och rättssäkerhet. ”Klarspråk är bra för demokratin”, står det i *Klarspråk lönar sig*, och vidare: ”Språket ska inte vara ett hinder för människor att ta del i samhällslivet, att förstå beslut och att engagera sig politiskt. Ett klart och begripligt språk är nödvändigt för att dialogen mellan beslutsfattare och medborgare ska fungera. Det är också en demokratisk rättighet att få begriplig information.” (Hedlund 2013:9). Dessa argument berörs också i förarbetena till språklagen (*Mål i mun* 2002, *Värna språken* 2008).

Men ju närmare praktiken man kommer, desto mer kommer även andra argument in. På mesonivå, i foldern ”Klarspråk” från Språkrådet kommer visserligen argumentet om demokrati och rättssäkerhet först, men två andra huvudskäl framförs också: Klarspråk sägs öka medborgarnas förtroende för myndigheterna och det sägs spara tid och pengar.

I marknadsföringstexter trycks det ytterligare just på argument som kretsar kring effektivitet och lönsamhet, men även argument om varumärkesbyggande och nöjda kunder vävs in. ”Bättre texter ökar din lönsamhet, bygger ett starkt varumärke och stärker förtroendet för dig och dina produkter eller tjänster” skriver Företag 2 medan Företag 1 även framhåller en vinst för deltagarna i form av personlig utveckling, samtidigt som det framställs som en förmån att få diskutera språk: ”Resultatet blir en enhetlig ton i företagets texter, effektivare skrivsätt och nöjdare kunder. För att inte tala om den personliga utvecklingen hos medarbetarna. Det är ju så kul att diskutera språk!”

Här säger man att vinsterna med klarspråk är något annat än i de centrala texterna, och argument om nöjda kunder, effektivitet i organisationen och personlig utveckling

framhävs. Det handlar alltså snarare om ett byte av perspektiv där vinsterna är för organisationen och skribenten och inte, som i de centrala dokumenten, för medborgarna.

Vilka konkurrerande motiv möter klarspråk?

I de centrala dokumenten är det svårt att se någon konkurrens till klarspraksarbetet; få säger emot *demokrati* och *rättssäkerhet*. Denna typ av argument kan också ses som en förklaring till att det har rått konsensus om klarspråk under lång tid – det har varit ett projekt som inte har ifrågasatts oavsett vilka politiska vindar som har blåst (jfr Josephson 2009).

Inte heller i marknadsföringstexterna kan någon större konkurrens läsas in – mot effektivitet eller personlig utveckling finns mycket litet motstånd. Det finns dock undantag. I en text som vänder sig specifikt till jurister presupponeras att kritik kan komma. I frågan ”Kan juridiska texter vara juridiskt hållbara och samtidigt leva upp till språklagens krav på ett vårdat, enkelt och begripligt språk?” döljer sig en motsättning mellan det juridiska språket och kraven på klarspråk. Texten vänder sig till jurister ”som vill hitta ett sätt att skriva modernt och begripligt utan att göra avkall på innehåll eller precision” (Företag 2). Att det finns en konkurrens mellan det juridiska språkets krav och principerna för klarspråk blir här tydligt.

På en praxisnära nivå ifrågasätts inte heller det övergripande demokratiprojektet, men däremot framträder konkurrerande språkprojekt. Kurshållaren säger i intervjun att det är sällan som kursdeltagarna påstår att det är ”dåligt med demokrati och det är bra att folk inte förstår” men att de däremot kan ifrågasätta av andra skäl: ”de håller absolut inte alltid med om klarspraksprinciperna”. Invändningarna är på textuella nivåer framför allt: de invänder mot det som brukar benämnas som ”klarspraksprinciper”, dvs. språkliga ideal som att ha beslutet först, att välja enkla ord osv. men det handlar också om att det finns konkurrerande språkliga förebilder: Det måste stå så för att det står i lagen.

Konkurrerande motiv kan också upplevas för att man inte vill att texten ska vara enkel att förstå eller för att de lokala arbetsförhållandena försvårar: ”Nåra gånger kommer det såna konkreta att vi kan inte säga här rakt ut” (intervju kurshållare). Även deltagaren vittnar om konkurrerande förutsättningar som snarare handlar om egna tillägnandeprocesser: ”när man slutar kursen så kommer man in i sina gamla spår igen”.

Avslutning

Att klarspråk är och blir olika saker i olika kommunikativa situationer är i sig inte anmärkningsvärt, men är likväl intressant för klarspraksarbetet. Realiseringar av klarspråk rör sig från demokratiprojekt på makronivå till kvalitetskontroll, språkliga ideal

och kvalitetskontroll på mesonivå till utvecklingsprojekt för skribenter, roliga språkdiskussioner och små tips och råd i arbetet på mikronivå. När klarspråk omsätts i praktiken blir det alltså någonting annat än i den centrala diskursen. En slutsats är att ju närmare praktiken man kommer, desto fler lokala förutsättningar kommer man behöva ta hänsyn till. På mikronivå, i exempelvis utbildningar, har alla deltagare sina egna uppfattningar om vad klarspråk är, varför det bör implementeras och vilka problem det ska lösa. Där möter man även motstånd och konkurrerande förutsättningar eller motiv. Motståndet är dock inte mot klarspråk som idé eller ideologi, utan snarare handlar det om konkurrens med mer lokala språkplaneringsprojekt. Kort sagt: när den ena pratar om demokrati och effektivitet, kan den andra prata om hur chefen ska bli nöjd med texten.

Ofta tänker vi på språkplanering som storskaliga projekt med statliga aktörer. På en sådan nivå är argumenten om varför vi ska bedriva klarspråksarbete tätt sammanbundna med frågor om demokrati, rättssäkerhet och medborgares rättigheter, vilket i sin tur är nära förknippat med offentlighetsprincipen och den jämlikhetssträvan som varit dominerande under lång tid i Sverige. Men för att förstå klarspråksarbetets villkor och förutsättningarna för genomförandet bör vi också tänka på språkplanering som projekt på meso- och mikronivå och på vilka aktörer som påverkar på de olika nivåerna (jfr Kjærgaard 2010, 2012, Baldauf 2006). Att ha förståelse för vad klarspråk är och blir i olika sammanhang och på olika nivåer ger möjlighet att bättre möta människor i deras egna språkprojekt och att också möta och överbrygga motståndet.

Källor

- Baldauf, Richard B. Jr 2006. Rearticulating the Case for Micro Language Planning in a Language Ecology Context. I: *Current Issues in Language Planning* 7 (2–3). S. 147–170.
- Bendegard, Saga 2012. Klarspråksbegreppet i EU-texter. I: *Klarspråk. Bulletin från Språkrådet* 4/2012. S. 3.
- Företag 1. Språkkonsulterna <http://www.sprakkonsulterna.se>. Hämtad 2013-11-12.
- Företag 2. Bättre text <http://battretext.se>. Hämtad 2013-11-12.
- Företag 3. Klarspråka <http://klarspraka.se>. Hämtad 2013-11-12.
- Företag 5. Expressiva. <http://expressiva.se>. Hämtad 2013-11-12.
- Hedlund, Anneli 2013. *Klarspråk lönar sig*. Handbok för ett effektivt klarspråksarbete. Språkrådet (utgivare). Stockholm: Norstedts juridik.
- Intervju med deltagare. Inspelad januari 2012.
- Intervju med kurshållare. Inspelad i juni 2012.
- Josephson, Olle 2009. Klarspråksforskningens framtid. I: Nyström Höög (red.) 2009. *Medborgare och myndigheter*. (TeFa 47.) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. S. 100–107.

- Kjærgaard, Anne 2010. *Sådan skriver vi – eller gør vi? En undersøgelse af de tekstlige effekter af to sprogpoltiske projekter i Danmarks Domstole og Københavns Kommune og af årsagerne til projekternes gennemslagskraft*. København: Københavns universitet.
- Kjærgaard, Anne 2012. Fra lidenskab til ligegyldighed. En caseanalyse fra Danmarks Domstole af et sprogpoltisk projekts (manglende) gennemslagskraft. I: *Sakprosa 4* (1), art. 1.
- Klarspråk – för en vårdad, enkel och begriplig svenska 2013. Folder utgiven av Språkrådet.
- Klarspråksutbildning på kommunal förvaltning. Inspelad i november 2011.
- Lind Palicki, Lena & Andreas Nord u.u. ”Från demokratisk rättighet till tips och småknep i skrivandet”. Klarspråk i politik och genomförande. I: *Sakprosa*.
- Lind Palicki, Lena & Andreas Nord 2014. ”Ni ska skriva enkelt – det står i lagen”. Legitimeringar av klarspråk i en utbildning för myndighetsskribenter. I: *ASLA:s årsbok 2012*.
- Lind Palicki, Lena 2013. Klarspråkets kommersiella krafter. Föredrag hållet på Svenskans beskrivning 33, Helsingfors 15–17 maj 2013.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket 2002*. Betänkande av Kommittén för svenska språket. (SOU 2002:27.)
- Nord, Andreas 2011a. Att göra någon annans text tydlig. *En studie av språkbearbetningen av en myndighetstext*. (TeFa 48.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Nord, Andreas 2011b. Att revidera andras texter. Språkgranskning som en del av myndighetskrivandet. I: Edlund, Ann-Catrine & Ingmarie Mellenius (red.), *Svenskans beskrivning 31. Förhandlingar vid Trettioförsta sammankomsten för svenskans beskrivning, Umeå den 20–21 maj 2010*. (Nordsvenska 19.) Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet. S. 252–262.
- Nord, Andreas 2013a. ”De e du som e experten”. Roller, normer och perspektiv i ett textsamtal mellan en språkvårdare och en skribent i myndighetsmiljö. I: Bihl, Björn, Peter Andersson & Lena Lötmarker (red.), *Svenskans beskrivning 32. Förhandlingar vid trettioandra sammankomsten för svenskans beskrivning, Karlstad den 18–19 oktober 2011*. Karlstad: Karlstads universitet. S. 222–233.
- Nord, Andreas 2013b. Högtidstal men ingen debatt? Det svenska klarspråksarbetet som samtida språkpolitiskt projekt. Föredrag hållet på Svenskans beskrivning 33, Helsingfors 15–17 maj 2013.
- Nord, Andreas 2013c. Klarspråksarbetets föränderliga former. Plenarföredrag hållet på Forum för textforskning 8, Linnéuniversitetet, 11–12 juni 2013.
- Rikstermbanken 2013. Länk: <http://www.rikstermbanken.se/rtb/visaTermpost.html?id=219486>. Hämtad 2013-11-06.
- Språklag (2009:600)
- Värna språken – förslag till språklag*. Betänkande av Språklagsutredningen. (SOU 2008:26).